

POMOGÁTS BÉLA (1934–2023)

■ A Magyar Írószövetség elnöke volt, amikor megismertem, egyértelmű volt számomra, hogy egy írószövetségi elnöknek ilyennek kell lennie: ismerni a nyelv regisztereit – tudnia kell emelkedettnek és elegánsnak lennie, ha azt követeli a beszédhelyzet, oldottnak, ha informális a közeg. Megtalálni a hangot a legkülönbözőbb emberekkel, és ezt programszerűen komolyan is gondolni, nem csupán udvariasnak lenni mindeközben. Az azóta eltelt években, mint annyi mindenről, ami az 1990-es évek első felében evidenciának tűnt, kiderült, hogy bonyolultabb kivitelezni, mint amilyen egyértelműnek akkor tűnt. Pomogáts Béla viszont önanonosz maradt, egyéni és szakmai életében folytatta ugyanazt, amit az írószövetség elnökeként, 1995–2001 között megszokhattunk tőle.

Fáradhatatlan utazó volt: különféle tisztségeiben – az Anyanyelvi Konferencia, Magyar Írószövetség, Illyés Közalapítvány elnökeként – keresztül-kasul járta a Kárpát-medencét, kisebb településekre és történelmi városokba egyaránt eljutott, személyes hálózatban kapcsolva össze Magyarországot és a környező országok kulturális szereplőit. Néha emiatt azzal gyanúsítottuk, hogy több példányban létezik – ilyenkor csak mosolygott, és tovább róttá útjait, konferenciáról konferenciára, könyvbemutatóról könyvbemutatóra járva, írótáborokban és megemlékezéseken szólalva fel.

Apró részletekig menően ismerte a rendszerváltás előtti magyar irodalom „öt-ágú sípjának” mindegyik hangszínét, és személyes kapcsolatban állt a rendszerváltás utáni irodalom legfontosabb szereplőivel ugyanezen a területen – az erdélyi, a felvidéki, vajdasági, kárpátaljai és „nyugati” magyar irodalmat egyaránt beleértve. Kolozsvárról nézve persze azt is fontos hangsúlyozni, hogy Erdélyhez különleges kapcsolat fűzte – első könyvét Kuncz Aladáról írta (1968), ő írta meg a transzilvanizmusról szóló első monografikus összefoglalót (1983), és utolsó nagyobb munkáinak egyike egy négykötetes, erdélyi magyar irodalom történetéről szóló összefoglaló mű volt, amelyikből végül csak három kötet készült el (*Magyar irodalom Erdélyben*, 2008–2010). De úttörő jelentőségűek voltak Déry Tiborról, Jékely Zoltánról, Faludy Györgyről írott monográfiái is, vagy a huszadik századi magyar irodalom történetének egy-egy jelenségét átfogóan tárgyaló könyvei.

Külön köteteket állított össze és írt a magyar avantgárdról (*Jelzés a világba*, 1988; *Változatok az avantgárdra*, 2000), ezért is volt indokolt, hogy jelen legyen doktori értekezésem, *Az avantgárd az erdélyi magyar irodalomban* értékelő bizottságában 2004-ben. Annak a találkozásnak az emlékét a számomra különleges érzelmi töltete miatt őrzöm, de a *Korunk* rendezvényeinek visszatérő vendége, Kántor Lajosnak személyes barátja lévén számos más esemény jelentett oldott és emlékezetes találkozást sokunk számára *Korunk*-közelben.

2014-ben a szerkesztőség *Korunk* Kulcsa elismerését vehette át Kolozsváron, tevékenységét Kántor Lajos méltatta. Akkor Pomogáts Béla ezekkel a gondolatokkal köszönte meg a díjat: „Jóleső érzés, mondhatom: büszke vagyok arra, hogy a *Korunk* szerzői közé tartozhattam-tartozom. A hosszú évtizedek alatt természetesen közeli kapcsolatba kerültem a folyóirat szerkesztői gárdájával, [...] az irodalmi élet ugyanis, régi meggyőződésem szerint, nemcsak az irodalmi művek körül és a szerkesztőségi munkában végzett tevékenység napi eseményeinek és erőfeszítéseinek története, hanem a barátságoké is. Most, amikor a *Korunk* szerkesztősége elismeri sok évtizedes tevékenységemet, nemcsak ezt az elismerést, elsősorban a barátságokat szeretném megköszönni.”

2019 októberében, Pomogáts Béla 85. születésnapjának köszöntésekor írt szövegében Cseke Péter kollégánk, a szerzőről szóló monografikus tanulmány szerzője a „türelmes tárgyilagosság” szókapcsolattal jellemezte Pomogáts Bélát, ezzel a transzilvanizmus eredeti szellemiségével azonosuló kutatóként, annak folytatójaként jelölve ki helyét a magyar eszmetörténetben.

Mindezek azt jelzik, hogy személyesség és szakmaiság szervesen kapcsolódott össze munkásságában. Történelmi idők, kulcsemények tanúja, s különösen a rendszerváltást követően azok aktív alakítója volt, fáradhatatlan tevékenységéért köszönet illeti.

Emléked megőrizzük, Béla!

Balázs Imre József

BORISZ PASZTERNAK

■ Ma nincsenek divatban az orosz írók és költők, bár ostobaság volna egy megalomániás politikus háborúja miatt a szankciókat kiterjeszteni az orosz klasszikusokra, illetve azokra, akik a maguk korában valamilyen módon szembeszegültek a Hatalom Démonával. Ilyen volt a maga módján Borisz Leonyidovics Paszternak (1890–1960), a Nobel-díjas orosz költő, a *Zsivago doktor* szerzője.

Paszternakról, aki fiatalkori expresszionista verseivel égette bele magát az orosz irodalmi tudatba, én már 1956 előtt, tehát még Magyarországon tudtam valamit a poliglott, így oroszból is fordító Radó György jóvoltából, aki egy napra kölcsönadta féltve őrzött kincsét, Paszternak 1946-ban, nagyon kis példányszámban kiadott verseskötetét. Egy nap csak arra volt elég, hogy átlapozzam a kötetet, és bár felismertem benne az igazi költőt, orosz tudásom túl kevés volt ahhoz, hogy a versek ízét megismerjem, hogy értékelni tudjam ezt a sokáig hallgató és a sztálini korszakban csak műfordításokra ítélt költőt.

Sorsom viszont úgy alakult, hogy nem maradhattam 1956. november negyediké után sokáig Magyarországon, a forradalomban játszott szerepem miatt bebörtönöztek vagy legalábbis több évre internáltak volna (mint barátomat, Pomogáts Bélát). Bécsben talán tíz napot tölthettem, miközben az oxfordi tanárok küldöttsége beválogatott abba a csoportba, amelyikkel „lenyúlta” a többi angol egyetem elől a menekült diákok tehetségesebbnek tartott embereit. Így én is ott voltam azon a kimustrált katonai repülőgépen, amelyikkel 1956. november végén harmincöt magyar diák Londonba, majd pár nap múlva Oxfordba érkezett.

Az oxfordi tanárok között volt egy zöld szemű, magas fiatalember, akiről hamar megtudtuk, hogy különleges nyelvtelenség: folyékonyan beszélt oroszul, és két hét alatt alapfokon magyarul is megtanult. Max Haywardnek hívták, ő lett a mentorom – gondolom, imponált neki nyelvtudásom (az angol mellett a lengyel és a nem beszélt, de olvasott orosz), és nem utolsósorban „forradalmi lelkesedésem”. Így hát amikor pár hónappal később szétoztattak bennünket az oxfordi kollégium és más egyetemek között, Max engem kiválasztott magának, és beajánlott kutatódiáknak saját (és a kelet-európai ügyekkel leginkább foglalkozó) kollégiumába, a St Antony’s-ba. Ott egy csapásra sok pénzt kaptunk, hogy lengyel és magyar könyveket vásároljunk; a sebtében alapított alkönyvtár neve (Bem Könyvtár) az én ötletem volt. (Azóta régen beolvadt a kollégium főkönyvtárába.)

Mindezt el kellett mondanom, mert ez vezetett Paszternakhoz. Ugyanis miután az olasz Feltrinelli kiadó piacra dobta Borisz Paszternak regényét, Max Haywardot bízták meg azzal, hogy az angol Collins kiadónak egy Manya Harrari nevű hölgygel együtt (aki történetesen a kiadó felesége volt) fordítsa le ennek a ke-